

# De Bourgondische expedities naar Rhodos, Constantinopel en Ceuta

1441-1465

door Roger DEGRYSE

*Voordracht gegeven op 5 november 1965*

## 1. DE EERSTE TOCHT NAAR RHODOS (1441-1442)

De drie eerste Bourgondische hertogen koesterden een kruistocht-ideaal, dat ze werkelijk in daden hebben weten om te zetten, alhoewel met zeer weinig tastbare resultaten. Zo nam Jan zonder Vrees, zoon van hertog Filips de Stoute, in 1396 deel aan de Hongaarse veldtocht tegen de Ottomanen, die tot aan de Donau waren doorgedrongen, maar hij werd er verslagen en samen met een schaar Vlaamse ridders gevangen genomen. Deze nederlaag, die in de geschiedenis onder de benaming slag bij Nicopolis bekend staat, moet bij de Bourgondische vorsten een wrange nasmaak nagelaten hebben, vermits ze er steeds bleven aan denken een waarachtige kruistocht tegen de Turken en andere muzelmannen in het bekken van de Middellandse Zee op touw te zetten. De stichting van de Orde van het Gulden Vlies in 1430 is daarvan een treffend bewijs.

Het onmiddellijk uitgangspunt van de kruistochambities van Filips de Goede, de derde hertog van Bourgondië in Vlaanderen, is wellicht te zoeken in diens huwelijk met Isabella, infante van Portugal en zuster van Edward I, de koning van dat land (1433-1438). Deze vorst had in 1436 aan zijn broeders Ferdinand en Hendrik, de laatste bijgenaamd de Zeevaarder, toestemming en steun verleend voor een kruistocht tegen de Marokkaanse havenstad Tanger. Alhoewel de Portugezen reeds in

1415 er in geslaagd waren het belangrijke steunpunt Ceuta op de Moren te veroveren, liep ditmaal de onderneming falikant af. De infant Ferdinand moest door zijn broer Hendrik als gijzelaar in de handen van de Marokkanen achtergelaten worden. Dezen beloofden hem vrij te laten in ruil voor de ontruiming en teruggave van Ceuta, wat de Portugezen weigerden te doen. De ongelukkige prins zou in 1443 te Fez als martelaar in Moorse gevangenschap omkomen.

Ongetwijfeld heeft de hertogin van Bourgondië het hare tot de bevrijding van haar broeder willen bijdragen en haar gemaal weten te overtuigen haar daarin te helpen. Dit zou althans de reden zijn geweest — zo we een Antwerps kroniekschrijver mogen geloven — waarom Filips de Goede in 1439, onmiddellijk na de dood van Edward I van Portugal, in de streek van Antwerpen, aan het Kalbekeveer, tot het bouwen van een « grant nave » of groot schip van het « não »-type deed overgaan <sup>(1)</sup>. Het waren Portugese scheepsbouwers en timmerlui, die het vaartuig maakten en te water lieten <sup>(2)</sup>. Te oordelen naar hetgeen de

---

(1) « Ipse etiam Dux Philippus in Callebeke (est pagus in Wasio, e regione S. Bernardi, duabus supra Antwerpiam leucis) navim construi fecit, tam grandem, quanta numquam in Scaldi visa fuerat, usui futuram contra Turcas (imo Mauros), a quibus obsessus cum suis copiis tenebatur B. Ferdinandus, frater Elizabethae Lusitanae, quam tertiis nuptiis, anno 1430, uxorem Philippus duxerat : sed superveniente mox morte regis Eduardi, qui fratrem in fausto isti bello praefecerat, sequenti mox anno, 19 septembri, evanuit consilium novae expeditionis, pro principe captivo suscipendae... ». D. PAPEBROCHIUS, *Annales Antverpenses* (Uitgave F. MERTENS EN E. BUSCHMANN), Antwerpen, 1845, 5 delen. Zie dl. I, blz. 400, onder het jaar 1439.

— Jehan Le Tourneur, de rekenplichtige belast met de boekhouding van de bouw van de grote « nave », ontving in 1440 een bedrag van 2.000 pond van 40 groten Vlaamse munt en in 1441 nog 48 pond in dezelfde munt « pour tourner et convertir en la facon de la nave que mondit seigneur a nagaires fait faire a Anvers ». Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer nr 1864, f° 24 v°, boek met uittreksels uit de rekeningen van de algemene hertogelijke ontvangsten over de jaren 1440 en 1441, naar Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1969 en 1972.

(2) « A Fermont Parois et Jehan Gris charpentiers portugalois que mondit seigneur leur a donne de sa grace pour eulx aidier a vivre et eulx en retourner en Portugal apres ce qu'ils ont aidie a faire la grant nave que mondit seigneur a nagueres fait faire en la ville d'Anvers 12 francs 16 sols » (anno 1440).

« A Vasques Pires, Jehan Martinet, Alure Martines charpentiers et a trente deux autres charpentiers et calfertes leurs compagnons tous du pays de Portugal pour consideration des peines et travaux qu'ils ont eues par longue espace de temps a faire et charpentier la grant nave de mondit seigneur apres ce qu'ils l'ont achevee 350 francs ». Uittreksels uit de vierde en laatste rekening van Jehan de Visen en uit de eerste rekening van Pieter Bladelin de Leestmaker, respectievelijk over de jaren 1440 en 1441. Rekeningen van de algemene ontvangsten en uitgaven van de hertog, naar Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1969 en B 1972, gepubliceerd door Le

tijdgenoten ons daarover weten mede te delen, moet het inderdaad een voor die tijd zeer groot schip geweest zijn, een soort kraak, vermits men er toen nog nooit een van dergelijke grootte op de Schelde gezien had <sup>(3)</sup>. De « grant nave » werd nog in 1440 naar Sluis overgebracht, waar ze verder opgetuigd en ook bewapend werd <sup>(4)</sup>. De hertogin hield zich persoonlijk met deze uitrusting bezig, vermits zij de grote mast en de twee andere masten van het vaartuig te Sluis liet aankopen en vervolgens in het vaartuig liet opstellen <sup>(5)</sup>.

Naast het « grootschip », hadden Filips de Goede en zijn echtgenote in 1439 door andere Portugese scheepsbouwers eveneens een karveel doen bouwen, ditmaal in de nabijheid van Brussel waar het — waarschijnlijk op de Senne of het kanaal naar Antwerpen — te water gelaten werd <sup>(6)</sup>. De bouw van dergelijk vaartuig was op dat ogenblik een belangrijk initiatief, aangezien het karveel tot een nieuw scheepstype behoorde, wat dan ook pleit voor de nautische belangstelling van de hertog of beter van de hertogin. Tevens blijkt hieruit, dat dit type van schip van Portugese oorsprong was. Ten slotte bewapende Filips de Goede te Sluis nog een « balengier » of oorlogsroeiboort, die hij van

---

comte DE LA BORDE, in *Les Ducs de Bourgogne. Etudes sur les lettres, les arts et l'industrie pendant le XV<sup>e</sup> siècle et plus particulièrement dans les Pays-Bas et le Duché de Bourgogne*, Parijs, 1849-1852, 3 delen. Zie « seconde partie », dl 1, blz. 374, nr 1304 en blz. 380, nr 1348. Op blz. 372 onder nr 1291 is er in een ander uittreksel evenwel sprake van « Heuberghe lez Amiens » als plaats, waar de grote « nave » zou gebouwd geweest zijn. Waarschijnlijk is dit evenwel een verkeerde lezing voor Anvers.

- (3) Zie noot 1. — Zie ook in bijlage nr 4, een tekst van 1480, waarin sprake is van « la grant nave et karacque, que notredit feu seigneur et ayeul envoya en Rhodes... ».
- (4) Voor de bewapening van de grote « nave », zie J. GARNIER, *L'artillerie des ducs de Bourgogne, d'après les documents conservés aux archives de la Côte d'Or*, Parijs, 1895, blz. 132. Uittreksel uit de rekening van de controleur van de hertogelijke artillerie met kopie van ontvangstbewijs van Geoffroy de Thoisy van 8 mei 1441 (in de kopie verkeerdelijk 1440).
- (5) « A Jehan Vast Portugalois pour don a lui fait par mondit seigneur pour sa peine quand il a mis au dessus du mast de la grande nave de mondit seigneur une baniere armoye des armes de tous les pays de mondit seigneur 6 francs ». DE LA BORDE, *a.w. 2<sup>me</sup> partie, dl. I*, blz. 379, nr 1339, naar Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1972 (anno 1441). — Voor de aankoop van de drie masten, zie hieronder bijlage nr 1. Ontvangstbewijs van 22 oktober 1440.
- (6) « A Jehan Perhouse et ses compaignons maistre de faire vaisseauls de mer des pays de Portugal pour don a eulx fait par monseigneur quand ils ont eu parfait une carvelle qu'ils ont faite par l'ordonnance d'icellui seigneur apres ce que ils l'ont boutee en l'eau 18 francs et au maistre des ecluses de Brouxelles pour avoir tenu l'eau de la riviere haulte durant ce que ladite carvelle y a este, 48 sols ». *Ibidem*, blz. 365, nr 1215 (anno 1440), naar Rijsel, Arch. dép. du Nord B 1966 (anno 1439), 3<sup>de</sup> rekening van Jehan de Visen, algemeen ontvanger.

Hendrik van Borsel, heer van Veere en machthebber op het eiland Walcheren, gekocht had <sup>(7)</sup>. Aldus beschikte de Bourgondische vorst over een drietal schepen, waaronder twee van grote omvang en geschikt voor verre reizen, evenals voor de strijd op zee. Deze kleine vlootmacht werd, na te zijn bemand, van de nodige leeftocht, waaronder vlees en vis, voorzien. Van een kruistocht tegen Tanger, zou het evenwel een expeditie worden tot hulpverlening aan de Johanniers of Hospitaalridders op het eiland Rhodos, dat door de Muzelmannen uit Egypte bedreigd werd <sup>(8)</sup>.

Het Bourgondische smaldeel vertrok op 10 mei 1441 uit Sluis in de richting van het zuiden en de Middellandse Zee. Het stond onder het bevel van ridder Geoffroy de Thoisy, die tevens kapitein van de « grant nave » was <sup>(9)</sup>. Deze Bourgondische edelman, neef van Jean de Thoisy, bisschop van Doornik en kanselier van Bourgondië <sup>(10)</sup>, was reeds vroeger, in gezelschap van Bertrandon de La Brocquière, een bijzonder gezant van Filips de Goede, in het Heilig Land en de Levant op reis geweest <sup>(11)</sup>. Ditmaal richtte hij zijn vaart naar Ceuta, waar hij op 6 juli aankwam, drie tonnen wijn kocht en het vaatwerk, benevens de tafellakens uit zijn schepen liet reinigen <sup>(12)</sup>. Op 21 oktober treffen we

---

(7) Voor de bewapening van de « baleinier que monseigneur le duc de Bourgogne et de Brabant a achette du seigneur de la Verre », zie J. GARNIER, *a.w.*, blz. 133.

(8) E. FLANDIN, *Histoire des chevaliers de Rhodes depuis la création de l'ordre de Jérusalem jusqu'à sa capitulation à Rhodes*, 3me édition, Tours, 1873, blz. 168. - N. JORGA, *Rhodes sous les Hospitaliers*, (REVUE HISTORIQUE DU SUD-EST EUROPEEN, VIII, 1931) blz. 178.

(9) Betreffende de aanstelling van Geoffroy de Thoisy tot « capitaine » van de grote « nave » en bevelhebber van de krijgsmacht op zee en van Jehan Lodiic tot rekenplichtige van de expeditie, zie hieronder bijlage nr 2. Mandement van Filips de Goede van 25 maart 1441. Voor de « provancie van beesten ende visch » of bevoorrading aan proviand voor de bemanningen van het « grote nuwe schip » en de beide andere vaartuigen vóór hun afvaart uit Sluis, zie A. G. JONGKEES, *Staat en kerk in Holland en Zeeland onder de Bourgondische hertogen (1425-1477)*, (BIJDRAGEN V. H. INST. VOOR MIDDELEEUWSE GESCH. DER RIJKSUN. TE UTRECHT, dl XXI), Groningen, 1942, blz. 77, noot 1, uittreksel uit de derde rekening van Willem van Naaldwijk, rentmeester van Holland en Zeeland, over de periode 1440-1441, f° 64 (Alg. rijksarch. te 's Gravenhage).

(10) P. CHAMPION ET P. DE THOISY, *Bourgogne-France-Angleterre au traité de Troyes. Jean de Thoisy, évêque de Tournai, chancelier de Bourgogne, membre du Conseil du Roi (1350-1433)*, Ed. Balzac, 1943, blz. 377-379.

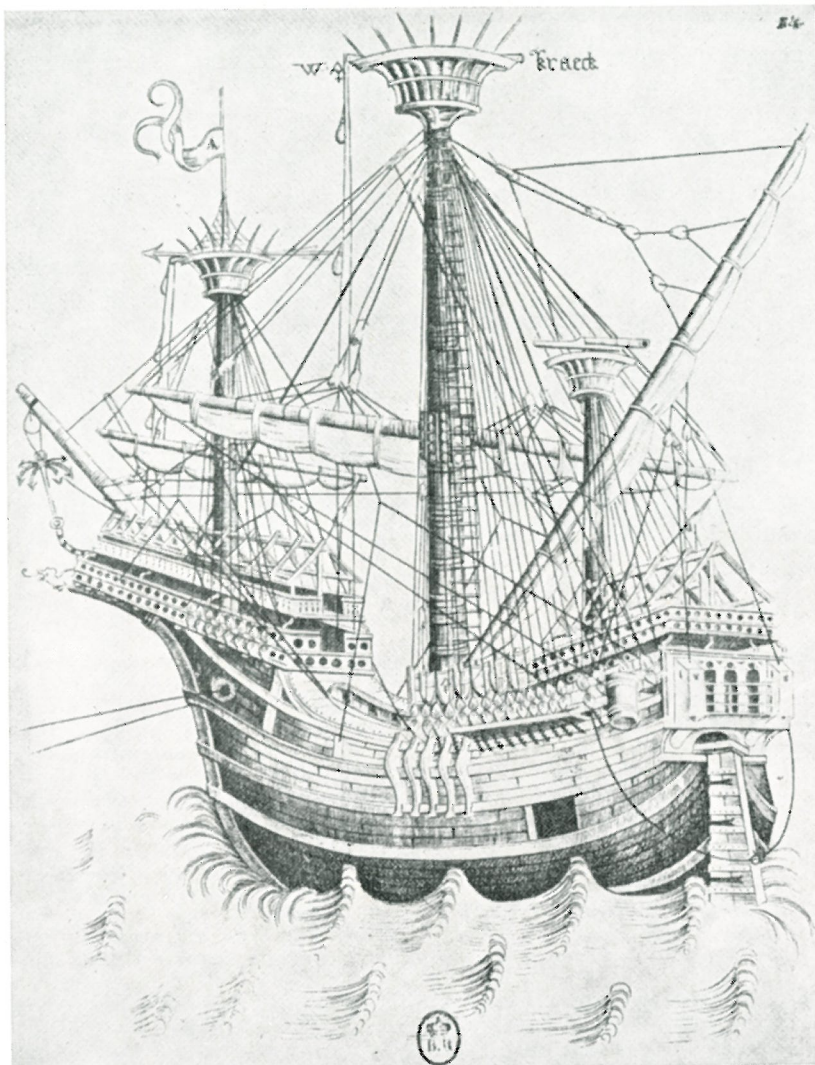
(11) CH. SCHEFER, *Le voyage d'Outremer de Bertrandon de La Brocquière*, Parijs, 1892.

(12) « le 6me jour de juillet darrainement passe quant icellui navire arriva ou port de la cyte de Seyte en Portingal ». Kwijschrift van Geoffroy de Thoisy van 14 juli 1441. Zie hieronder bijlage nr 3.

het groot schip aan te « Way lez Saonne »<sup>(13)</sup>, wat er dus op wijst, dat het samen met de twee andere vaartuigen de Rhône en de Saône tot in de Bourgondische gewesten opgevaren was. Nog vóór het einde van het jaar moet Geoffroy de Thoisy opnieuw naar de Middellandse Zee afgezakt zijn om de steven naar het eiland Rhodos te wenden. In december 1441 vinden we althans het groot schip aldaar met een nieuwe bemanning<sup>(14)</sup>. Dat het er geweest is, blijkt ook uit een paar kwijschriften betreffende de boekhouding van de expeditie, die, naast een militair, ook een commercieel doel had. Daaruit vernemen we, dat Jehan Bayart, een koopman, die de tocht meemaakte, op Rhodos en elders, voor rekening van de hertog, 110 stuks Werviks laken verkocht had, waarvan de opbrengst moest dienen om de uitgaven van de expeditie te helpen bekostigen<sup>(15)</sup>.

Geoffroy de Thoisy moet met zijn drie schepen ongeveer een half jaar, waarschijnlijk van december 1441 tot begin juli 1442, op Rhodos gebleven zijn. Op 6 juli 1442 althans bevond hij zich op terugtocht, want toen stierf een van de bemanningsleden op zee. De flottielje begaf

- 
- (13) « A maistre Guillaume de Port Venero calfat paie pour ses gaiges de 17 mois 9 jours qu il a servi a raison de 38 ducats par an commençant le 21e jour d octobre l an 41 qu il fu accordez estant la nave a Way lez Saonne et finissant le dessusdit derrenier jour de mars l an 42. Font 54 ducas 15 gros. Surquoy il a receu de Hacquet Lodijs audit Way 8 ducas 15 gros. De Jaqueme Bille 14 ducas. Et de Fastret icy pour son compliment 32 ducas ». Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1979/58.723. Lijst van de bezoldigingen uitgekeerd aan de officieren en matrozen van de grote « nave » over de periode 1 mei 1441 - 31 maart 1443. Zie de 9de post.
- (14) Niet alleen in Bourgogne werden leden van de bemanning aangemonsterd, ook op Rhodos, na de aankomst van de grote «nave» en de beide vaartuigen aldaar : « A Francisco Badrac de Sinal compaignon et ayde dudit nau-chier (namelijk Andrieu Asquie de Saonne) paie pour ses gaiges de 8 mois entiers qu il a servi ladite nave a raison de 40 ducas par an commençant le 9e jour de janvier l an mil 441 qu il fu accorde en Roddes et finissant le 10e jour de septembre ensuivant a Villefrancque. Font 26 ducas 13 gros. Surquoy il a receu par Jaqueme Bille audit Roddes 6 ducas et dudit Fastre icy pour son compliment 20 ducas 14 gros ». Ibidem, 3de post. Uit de volgende posten blijkt, dat de aanmonstering op Rhodos reeds op 9 december 1441 begonnen was.
- (15) Er was voor 2.400 pond van 40 groten Vlaamse munt Werviks laken gekocht geworden en geladen in « la nave de mondit seigneur pour porter en Rodes ». Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer, nr 1864, f° 35 v°, uit-treksels uit de rekening van de algemene ontvanger Pierre Bladelin de Leestmaker, naar Rijsel, Arch. dép. du Nord, nr B 1972. — De totale lading Werviks laken, namelijk 110 stuks, werd voor 2.359 dukaten aan de man gebracht. De beide kwijschriften daarvan werden gepubliceerd door ARM. GRUNZWEIG, in *Un exemple de vente directe de drap flamand dans le Levant* (BYZANTIION. REVUE INTERNATIONALE DES ETUDES BYZANTINES, dl IV), Parijs-Luik, 1929, blz. 427-429, naar Brussel, Alg. Rijksarchief, Fonds «Acquits de Lille», karton 961 bis : reeks stukken betreffende de expeditie naar Rhodos en Villefranche-sur-Mer.



« Grand nef » of kraack.  
Burijngravure van Meester W.A. (15<sup>e</sup> eeuw)

zich nu naar Villefranche nabij Nice in Provence, waar haar bevelhebber een nieuwe opdracht wachtte. Tijdens deze terugkeer of kort nadien werden — waarschijnlijk tijdens een schermutseling op zee — zes Moren gevangen genomen <sup>(16)</sup>.

Uit de lijsten van de betaalde bezoldigingen blijkt dat de bemanning van de drie schepen van zeer verscheiden herkomst was. Naast Portugezen waren er aan boord ook Basken, Napolitanen, Grieken uit Rhodos, Bourgondiërs, Korsikanen en ook Vlamingen of althans Nederlanders. Het grootste gedeelte onder hen was evenwel niet mede gekomen uit Sluis, maar op Rhodos aangemonsterd geworden. Tellen we op de rollen van de uitbetaalde bezoldigingen het aantal bemanningsleden op, die tot aan de terugkeer naar Villefranche gediend hadden of daar zelfs nog aangemonsterd geworden waren, dan komen we voor de grote « nave » tot een aantal van zowat 150 koppen, waaronder, naast de schipper en de ridders, ook een chirurgijn, een aalmoezenier, een bakker, een kok, twee kanonniërs, zes schildknapen, vier hoornblazers, timmerlui, kalfateraars, scheepsjongens en zowat 70 matrozen <sup>(17)</sup>.

---

(16) « A Joan Saccon conseiller paie pour ses gaiges de 8 mois 4 jours qu il a servi a raison de 40 ducas par an commencant ledit 21e de decembre l an 41 et finissant le 6e jour de juillet ensuivant qu il trespassa en la nave sur mer en retournant de Roddes... ». Rijsel, Arch. dép. du Nord, nr B 1979/58.723. Lijst van de bezoldigingen uitgekeerd aan de officieren en matrozen van de grote « nave » over de periode 1 mei 1441 - 31 maart 1443, 6de post. Zie hierboven noten 13 en 14.

Voor de zes Moren, die van 6 oktober 1442 tot 6 maart 1443 te Nice gevangen gezet bleven, zie een rekening dienaangaande. Ibidem, nr B 1979/58.708. Stuk van 31 mei 1443.

(17) Voor de bemanning van de grote « nave », zie de stukken bewaard te Rijsel, Arch. dép. du Nord :

B 1979/58.723 : « gaiges fait aux officiers mariniers et autres prenans gaiges ».

B. 1979/58.713 : « gaiges fait aux gourmettes et jussantz de la nave »

B. 1979/58.711 : « gaiges fait aux pages servans en la nave »

B. 1979/58.710 : « gaiges fait aux quatre trompettes et clarons ». Deze vier hoornblazers waren « Coppin de Portre de Courtray », « Roulghijs de Gand », « Adrian Blancquaert » en « Wigre Janssone Zelandois », de twee eersten als « trompette », de twee laatsten als « claron ».

Daarnaast zijn er nog twee fragmenten van een lijst van bezoldigingen aan de matrozen, waarvan de gegevens dus onvolledig zijn : B 1976/58.519 en /58.520, met al tezamen 75 posten. De verschillende lijsten geven een totaal van zowat 150 bemanningsleden, die einde maart 1443 nog in dienst waren.

Voor de bemanning van het karveel :

B 1979/58.720 : « gaiges fait aux maistre mariniers et gourmettes de la carvelle ». Deze lijst somt 22 bemanningsleden op, waaronder de stuurman, de piloot, een « calfat », 15 matrozen, 2 « gourmettes », een « jussant » en een page, nog in dienst op 31 maart 1443.

## 2. DE TWEEDE TOCHT NAAR RHODOS (1444)

Vanaf juli of augustus 1442 bevond Geoffroy de Thoisy zich met zijn drie schepen in de Provençaalse haven Villefranche nabij Nice. Van oktober 1442 tot pasen 1443 liet hij er de nodige herstellingswerken aan de grote « nave », het karveel en de « balengier » uitvoeren, de rompen kalfateren, zeilen vernieuwen en de wapenrustingen terug in orde brengen <sup>(18)</sup>. Dan schijnt hij de opdracht te hebben ontvangen er toe te zien op het bouwen, optuigen en bewapenen van drie galeien en een galjoot met het oog op een nieuwe kruistocht, die Filips de Goede, in samenwerking met de paus en de republiek Venetië, tot bescherming van Constantinopel, gepland had. Samen met de grote « nave », het karveel en de « balengier », zouden deze galeien worden gevoegd bij vier andere, die door de Venetianen ter beschikking van de hertog gesteld geworden waren. De zorg over de uitrusting van dit Venetiaanse smaldeel droeg de hertog op aan Walerand de Wavrin, die hij in april 1444, waarschijnlijk onder de vorm van een associatie, tot kapitein-generaal van de ganse Bourgondische vloot in de Middellandse Zee aanstelde <sup>(19)</sup>. Deze vloot zou samen met andere Venetiaanse en pauselijke galeien ter

---

Voor de bemanning van de « balengier » :

B 1979/58.707 : « gaiges fait aux maistre mariniers et gourmettes du ballinier ». Het beschadigde en onvolledige stuk somt 23 bemanningsleden op, waaronder de stuurman, de piloot, 17 matrozen, 3 « gourmettes » en een « jussant », nog in dienst op 16 november 1442.

(18) Daarentrent bleven volgende rekeningen bewaard : Voor de grote « nave »

B 1979/58.717 : « Querenne 1442 » (31 maart 1443). Querenne = carène (romp).

B 1979/58.726 : « Encore parties pour ladite querenne dudit an 42 » (31 maart 1443)

B 1979/58.722 : « Despense diverse pour avoir fait recouvrir les brigantines de la nave tout de neuf fait nettoyer les bachinez harnois blanc et guizarnes achat de pavais et pour avoir fait voilles noefves » (3 januari 1443).

Voor het karveel :

B 1979/58.709 : Depense diverse faite pour la carvelle pour aucuns furnimens et refections fais en icelle » (31 maart 1443).

B 1979/58.718 : Allerlei uitgaven voor de drie schepen, waaronder ook de « balengier » (maart 1443).

(19) BIOGRAPHIE NATIONALE, XXVII, (WAASBERGHE-ZYPHAEUS), Brussel, 1938, kol. 131-136, artikel « Wavrin (*Waleran de*) », door M. YANS.

WAVRIN-DUPONT, *Recueil des chroniques et anchiennes istories... d'Engleterre*, Parijs, 1958-1963, 3 vol. Zie dl. II, blz. 36, noot 1 : uittreksels uit de rekening van de algemene ontvanger van 1444, betreffende de aanstelling van Walerand de Wavrin tot « lieutenant de notredit seigneur et capitaine general », naar : Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1982, f° 72 r° en 250 r°, teksten van 17 en 19 april 1444.



verdediging van Constantinopel in de zeeëngten aldaar samengetrokken worden <sup>(20)</sup>.

In het kader van gans dit strijdplan werd Geoffroy de Thoisy in de loop van het jaar 1443 als kapitein van de grote « nave » en bevelhebber van de drie uit Sluis vertrokken schepen door Martin Affonsse d'Oliveyra vervangen. Hij zelf werd tot bevelhebber van de drie galeien en het galjoot, die te Villefranche gebouwd werden, aangesteld <sup>(21)</sup>. Daarheen werden in februari of maart 1444, vanuit de Bourgondische gewesten, de nodige galeiboeven tot aanvulling van de bemanning heen-gestuurd <sup>(22)</sup>. Over de schillende uitgaven in verband met de voeding, bezoldiging en verzorging van de bemanningen van de grote « nave », het karveel en de « balengier » bleven er een hele reeks rekeningen be-waard. Daarin vinden we ook allerlei onkosten opgesomd voor het on-derhoud van deze drie schepen, die tot september 1444 te Villefranche bleven liggen <sup>(23)</sup>.

- 
- (20) JOHANNA D. HINTZEN, *De kruistochtplannen van Philips de Goede*, Rotterdam, 1918, blz. 38-41, vooral naar de kroniekschrijver Jehan de Wavrin, *a.w.*, dl II, blz. 34-50.  
C. MARINESCO, *Philippe le Bon, duc de Bourgogne, et la croisade (pre-mière partie, 1419-1453)*, (ACTES DU VI<sup>me</sup> CONGRES INTERNATIO-NAL DES ETUDES BYZANTINES, I), Parijs, 1950, blz. 147-168. Zie aldaar blz. 153-156.
- (21) Vanaf januari 1443 zien we te Villefranche Pierre de Morages in de naam van Geoffroy de Thoisy als bevelhebber van de grote « nave » en de beide andere vaartuigen optreden. In oktober of een tijd voordien werd Martin Affonse d'Oliveyra in de plaats van Thoisy tot kapitein van deze flottielje aangesteld. Van die maand althans dagtekent de eerste rekening, die op bevel van de nieuwe commandant ingediend werd en bewaard bleef. Het is een rekening betreffende de uitgaven voor de voeding van de bemanning en andere onkosten. Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1979/58.715.
- (22) « Et que pour purfournir la cheorme de nosdits galees lui (Geoffroy de Thoisy) avons acorde de delivrer certaine nombre de contenas (?) de gens pour voguer et aussi pour armer en icelles noz gallez... ». Brussel, Alg. rijksarchief, Fonds «Acquits de Lille», nr 961 bis. Mandement van Filips de Goede van 27 februari 1444, gericht tot Mathieu Ris, koopman te Avignon, met het verzoek aan Thoisy 1.600 gouden dukaten voor te schieten, ten einde hem in staat te stellen de ontbrekende bemanning van galeiboeven aan te vullen. Zie hieronder bijlage nr 4.
- (23) Volgende rekeningen betreffende de aankoop van wijn, brood, vis, vlees en andere zaken, benevens allerlei keukenuitgaven en uiteenlopende onkosten zijn bewaard te Rijsel in de Arch. dép. du Nord :
- B 1976/58.512 : november 1442
  - B 1979/58.721 : januari 1443
  - B 1979/58.716 : februari 1443
  - B 1979/58.719 : maart 1443
  - B 1979/58.714 : april 1443
  - B 1979/58.712 : mei 1443
  - B 1979/58.715 : oktober 1443
  - B 1979/58.725 : december 1443
  - B 1979/58.724 : januari 1444

Wavrin vertrok op 6 juli 1444 met zijn vier galeien vanuit Venetië. Aangezien deze vaartuigen en hun kapiteins Venetiaans waren, had hij met de instructies van de republiek Venetië rekening te houden. Een van deze instructies verbood uitdrukkelijk aan de kapiteins van de galeien, die tegen de Turken zouden worden ingezet, tegen de sultan van Egypte op te treden. Deze beraamde nochtans op dat ogenblik een nieuwe aanval op Rhodos. Gelukkig kon Geoffroy de Thoisy, bij ontstentenis van Wavrin, de bedreigde Hospitaalridders nog op het nippertje ter hulp snellen. Wanneer hij eigenlijk met zijn smaldeel van drie galeien en een galjoot uit Villefranche moet vertrokken zijn, weten we niet. Zeker is het, dat hij juist op tijd kwam om samen met de galeien van de koning van Aragon de Egyptische aanval op Rhodos af te slaan. De ridders van Sint Jan, die er zich opgesloten hadden, konden, dank zij de donderbussen van Geoffroy de Thoisy, gedurende het beleg, dat van 12 augustus tot 18 september duurde, standhouden <sup>(24)</sup>. Na dit glansrijke wapenfeit begaf de Bourgondische kapitein zich met zijn smaldeel naar Gallipoli, aan de zeeëngten, om er de pauselijke, Venetiaanse en andere galeien, waaronder ook die van Wavrin, te gaan verwoegen <sup>(25)</sup>. Over al deze gebeurtenissen worden we door de kroniek van Jean de Wavrin, een familielid van Walerand, ingelicht <sup>(26)</sup>.

Weldra tekende zich de lang verwachte Turkse aanval af. Omstreeks het midden van oktober 1444 trokken de Ottomanen inderdaad met een grote strijdmacht over de zeeëngten, zonder dat de kristen kruisvaarders iets anders konden doen dan in de nabijheid van Constantinopel te blijven, ten einde gebeurlijk die stad te helpen verdedigen. Tot overmaat van ramp werden op 10 november de Hongaren, die de Donau overgestoken waren, door de Turken bij Varna verslagen. De Bourgondische grote « nave », benevens het karveel en de balengier, die aan de tocht naar Rhodos niet blijken deelgenomen te hebben, waren ondertussen in de loop van september, geladen met allerlei koopwaar,

---

(24) De strijdmacht waarover Geoffroy de Thoisy in zijn galeien de beschikking had en die voor de ontzetting van het belegerde Rhodos ingezet werd, zou, volgens een verslag, dat nadien opgesteld werd, 1.000 man bedragen hebben. WAVRIN-DUPONT, *a.w.*, dl III, blz. 151-159. - J. D. HINTZEN, *a.w.*, blz. 47. - Voor de bewapening van de hertogelijke galeien, zie J. GARNIER, *a.w.*, blz. 114.

(25) « Apres 6 mois passez environ le 15me jour de janvier mil 444 voyant que les finanches falloient en que messire Geoffroy de Toisi estoit arrive avecques 3 gallees et une fuste de mon tres redoubte seigneur... ». Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1984/59.234. De datum 1444, oude stijl, moet dus hier 1445 gelezen worden.

(26) Zie hierboven noot 20.

uit Villefranche naar Constantinopel vertrokken. Ze deden Messina aan, waar ze hun lading aanvulden, maar dienden er van 19 november 1444 tot midden februari 1445 op een gunstige wind te wachten, vooraleer hun reis te kunnen voortzetten <sup>(27)</sup>. Zo is het dan ook mogelijk, dat ze pas einde maart van laatstgenoemd jaar Geoffroy de Thoisy, wiens galeien te Constantinopel lagen, konden vervoegen <sup>(28)</sup>.

### 3. DE TOCHT IN DE ZWARTE ZEE EN DE TERUGKEER (1445-1449)

Geoffroy de Thoisy was in het begin van januari 1445 aangekomen te Constantinopel, waar hij de andere galeien, waaronder de vier Venetiaanse van Walerand de Wavrin, de kapitein-generaal van de Bourgondische vloot, vond <sup>(29)</sup>. Hij was er nog op 30 maart, vermits hij op die dag zijn wedde en de soldij van de manschappen van zijn galeien in ontvangst nam en daarvan een kwijtschrift ondertekende <sup>(30)</sup>. Weldra werd een nieuw krijgsplan opgesteld. Geoffroy de Thoisy en Regnault de Confide zouden met de grote « nave », het karveel, de « balengier », de drie galeien en het galjoot een expeditie ondernemen in de Zwarte

---

(27) « Argent prins a frais et a change en la cyte de Messines en Cecille. Auquel lieu ladictte nave et carvelle ont este depuis le 19e de novembre jusques au 10 fevrier ensuivant oudit an 44 quelle n en pot partir pour les vents qui furent contraires... ». Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 2003. Stuk getiteld « parties d interestz payees par Fastret Hollet pour et a cause de certain argent prins a fait a change et a usure par l ordonnance de Martin Affonsse d Oliveyra capitaine de la grant nave et carvelle... ce depuis le mois de septembre 1 an mil 400 quarante quatre quelle s appareilla et arma ou port de Villefrancque lez Nisse en Provence pour faire le voyage audit Constantinoble jusques a l an mil 448 ensuivant. Pendant lequel temps on envoia petite provision et comme riens a la dite nave... ».

(28) « De Jehan Bernart Cathelan pour semblable nolle de quatre balles de draps que la nave a amenez de Messines a Constantinoble et pour sa despense de bouche de 36 jours que ladite nave fu en chemin... ». Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1997/60.126. Rekening van 30 nov. 1447, getiteld « declaration de certains nolles receuz des marchandises menees du port de Villefrancque en Provence jusques en Constantinoble par la nave et carvelle... aussi la declaration de la vendition de certaines garnisons et vielles monitions et du butin et gaing fait par ladite nave et carvelle en icelui voyage de Constantinoble... ». « Nolles » = vracht, bevrachting.

(29) Zie noot 25.

(30) Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1990/59.762. Kwijtschrift gedateerd « le 30me jour de mars lan mil 400 quarante et cinq ». Aangezien Geoffroy de Thoisy er in dat stuk duidelijk op drukt, dat hij zo pas met zijn galeien uit Provence te Constantinopel aangekomen was, mogen we aannemen, dat het hier om het jaar 1445 en niet om het volgende gaat. Pasen viel inderdaad in 1445 op 28 maart en in 1446 op 17 april, zodat beide jaren in aanmerking kunnen komen.

Zee, waar ze met de keizer van Trebizonde reeds contact opgenomen hadden. In april begon de tocht, die, na het bezoek aan Trebizonde, leidde tot Mingrelië, aan de voet van de Kaukasus. Dit was het oude Colchis, het land waar in de oudheid Jaso en de argonauten het gulden vlies waren gaan zoeken. Minder gelukkig dan de legendarische Griekse held, werd Geoffroy er door een inlands hoofd gevangen genomen en eerst na tussenkomst van de keizer van Trebizonde of van een Genuees koopman terug in vrijheid gesteld <sup>(31)</sup>. Hij zette evenwel zijn tocht in de Zwarte Zee voort en viel er zowel Turkse als Genuese schepen aan, waarbij hij buit maakte <sup>(32)</sup>. Ten slotte kwam hij aan te Kaffa, een Genuese kolonie in de Krim. Aldaar ontnam men hem als represaille, een vaartuig, dat hij op de Turken buitgemaakt had <sup>(33)</sup>. Daarop zou hij in de loop van juli naar Constantinopel teruggekeerd zijn om zich in september naar Genua te begeven, ten einde aldaar zijn geschil betreffende het in beslag genomen vaartuig te regelen <sup>(34)</sup>.

Van zijn kant was Walerand de Wavrin met een achttal galeien de Donau opgevaren, wat in augustus gebeurde. Nabij Nicopolis trof hij de Hongaarse troepen aan. Gezamenlijk zou men pogen zich van de versterkte toren van die plaats meester te maken, wat mislukte. Wavrin en zijn Venetiaanse vloot dienden dan ook onverrichterzake terug te keren naar Constantinopel, waar zij op 2 november aankwamen. Kort daarop, omstreeks 15 januari 1446, volgde de terugkeer te Venetië zelf.

(31) MARINESO, *a.w.*, blz. 160. - HINTZEN, *a.w.*, blz. 53.

(32) « Au regard des gains de guerre et des prises faitces par les quatre galleez elles furent faitces en la mer Majour et au pays des Vellaque... ». Arch. dép. du Nord, B 1984/59.234.

Onder de buit bevonden er zich naast allerlei Oosterse stoffen en pelsen ook enkele slavinnen. Twee rekeningen daaromtrent, een voor de grote « nave » en een voor het karveel, bleven bewaard. Ibidem B 1997/60.126, rekening van 30 nov. 1447, en B 1997/61.127, waarvan de datering door beschadiging verdwenen is. In dit laatste stuk is er sprake van « la despense faite pour ladicte carvelle a leur partement de Constantinoble oudit mois d avril quant ilz alerent pour faire ledit voyage pour acheter des drogheries... ».

(33) « Item est encore a desuire la somme de quatre cens soixante perpres que ledit Fastre (Hollet) a paie comptant a Percheval de la Porte par l ordonnance et commandement de bouche de mondit seigneur de Wavrin capitaine general de l armee par mer de mon tresredoubte seigneur monseigneur le duc de Bourgogne etc pour et a cause de 400 perpres que icelui Percheval avoit eu de perte par ladicte carvelle a cause de une barque sienne chargee de poisson que prinrent lesdits de la carvelle en cedit voyage devers Trapezonde ». Ibidem B 1997/60.127. Rekening van de buit gemaakt door het karveel. Het was dit scheepje («barque»), geladen met vis en levensmiddelen, dat te Kaffa door de Genuezen aan de ketting gelegd werd. HINTZEN, *a.w.*, blz. 54.

(34) MARINESO, *a.w.*, blz. 161. - HINTZEN, *a.w.*, blz. 54.

De republiek sloot in februari vrede met de Turken en er bleef Wavrin niets anders over dan definitief af te reizen en het Bourgondische hof te gaan verwoegen <sup>(35)</sup>.

In tegenstelling tot Wavrin, blijkt Geoffroy de Thoisy naar de rest van de Bourgondische vloot in de Levant, namelijk de grote « nave », het karveel, de « balengier » en de vier galeien, teruggekeerd te zijn. Aldaar moet hij zich nog op 22 december 1446 bevonden hebben <sup>(36)</sup>. Dan eerst of kort nadien kan hij naar de Nederlanden afgereisd zijn. Voor deze terugkeer bestonden nu gegronde redenen. Niet alleen was het karveel op een bepaald ogenblik in de Middellandse Zee door de Katalanen gekaapt en beroofd geworden, maar de grote « nave » zelf lag te Constantinopel aan de ketting als pand voor de leningen, die Wavrin eertijds aldaar aangegaan had. Deze laatste, als kapitein-generaal van de Bourgondische vloot, was inderdaad zoveel als de geassocieerde van de hertog in diens onderneming in de Levant geweest. Weges zijn recht op de tiende penning, geheven op alle gekaapte goederen, had hij leningen aangegaan en ook eigen geld in de expeditie geïnvesteerd. De opbrengst van de kaperijen blijken onvoldoende te zijn geweest, om alle leningen te kunnen betalen, zodat de ganse onderneming met een deficit dreigde te eindigen. Zelfs de bijzondere afgezant van de hertog, de Italiaan Olivier Maruffle, slaagde er niet in deze hypotheek af te lossen. De grote « nave » bleef aan de ketting liggen te Constantinopel en zou niet meer vrijgegeven worden. Op 25 augustus 1449 verliet de rekenplichtige Fastre Hollet voorgoed dit vaartuig om naar de Nederlanden terug te keren en zijn rekeningen in te dienen <sup>(37)</sup>.

---

(35) « et commencha ledit voyage que nous montasmes sur mer a Venise qui fut le 6me jour de juillet en l an mille 444 et fenissant le quinzieme jour de janvier mil 445 que nous retournasmes dudit voyage et arrivasmes audit Venise qui sont dixhuit mois et huit jours entiers... ». Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 2003 (*Inventaire DEHAISNES*, dl IV, blz. 186). - MARINESCO, *a.w.*, blz. 162. - HINTZEN, *a.w.*, blz. 52-53. De datum 15 januari 1445 moet in nieuwe stijl 15 jan. 1446 gelezen worden.

(36) Dit zou kunnen blijken uit een getuigenis van Fastre Hollet, de rekenplichtige van de grote « nave », in verband met zijn eerste terugkeer uit de Levant in opdracht van Geoffroy de Thoisy. Volgens F. Hollet was het op « 22 de decembre anno 46 que sur l ordonnance de feu messire Joffroy de Thoisy lors capitaine de ladite nave et autres gentilz hommes il partit d icelle nave pour venir devers notredit seigneur... ». Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer, karton 113. Stuk van Maximiliaan van Oostenrijk van 26 december 1480. Zie bijlage nr 5.

(37) « Item pour le voyage par lui (Fastre Hollet) fait depuis ledit 22e jour de decembre (1446) qu il partit de ladite nave pour venir devers notredit feu seigneur et ayeul jusques au 7e jour d aoust anno 48 que lors il arriva de son retour en ladite nave lors estans au port de Constantinoble... Item ledit Fastre fut renvoye deladite nave ledit 25e jour d aoust anno 49 de-

De grote « nave » en het karveel blijken dus nog voor het einde van 1446 uitgeschakeld te zijn geweest. Dit was niet zo voor de drie Bourgondische galeien en het galjoot, Geoffroy de Thoisy, die, teruggekeerd in de Nederlanden, in april 1447, wegens het verlies van zijn goederen in het gekaapte karveel, van Filips de Goede een vergoeding van 500 « saluts de 48 gros » ontvangen had <sup>(38)</sup>, was als bevelhebber van dit smaldeel door zijn neef Jacquot de Thoisy vervangen geworden. Deze zakte nu met de overgebleven vaartuigen langs de kusten van Syrië,

---

vers notredit feu seigneur et ayeul et arriva devers lui le 10e jour de janvier ensuyant (1450) ». Ibidem.

« ...Et se dit ledit Pastre qu il demoura pardevers notredit feu seigneur et ayeul et par son ordonnance depuis ledit 10e jour de janvier anno 49 jusques en la fin de janvier anno 51. Et ce pour entendre et besoigner avec feuz messire Symon de Lalaing et Pietre Bladelin ou compte de feu Olivier Maruffle touchant le fait de ladicte nave... ». Ibidem.

Zie betreffende de Italiaan Olivviero Maruffo en diens opdracht te Constantinopel : Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 17.670. - A. GRUNZWEIG, *Un plan d'acquisition de Gênes par Philippe le Bon (1445)*, (LE MOYEN AGE, XLII), 1932, blz. 81-110. Zie blz. 103-104. - BIOGRAPHIE NATIONALE, dl 27, blz. 131-136, artikel *Wavrin (Walerand de)*.

- (38) « De Pietre van Campen et Laurens Nicolas dit le Noble marchans demourans a Bruges commis par mondit seigneur a recevoir certain impots nagueaires mis sus par icelui seigneur sur les marchandises alans de Flandres en Cateloigne et autres paijs du roij d Arragon et venans des paijs dudit roij d Arragon esdits paijs de Flandres la somme de cinq cens salus de 48 gros monnoije de Flandre piece sus et en deduction de 2000 salus dudit pris qu ils devoient rendre en paier a mondit seigneur des deniers et prouffits venans de ladite recepte. En deniers paieez a messire Joffroij de Thoisy chevalier seigneur de Mijmeres pour don a lui fait par icelui seigneur. Pour ce par lettre de descharge faite le dixieme jour d avril 1 an mil 446 avans pasques ladite somme de 500 salus de 48 gros valent 650 de 40 gros ». Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer nr 1865, 38° verso, onder het jaar 1446. Korte analyse en afschrift van een uittreksel uit de hertogelijke rekening.

De juiste tekst, maar zonder datum, staat afgedrukt, in J. FINOT, *Etude historique sur les relations commerciales entre la Flandre et l'Espagne au moyen âge* (COMITE FLAMAND DE FRANCE), Paris, 1899, blz. 188.

Betreffende deze 500 gouden « saluz » lezen we daarin, dat dit was « pour don a lui fait par mondit seigneur tant pour recompensacion d aucuns de ses biens qu il a perduz en certaine carvelle que mondit seigneur avoit envoyee nageres avec sa grant nave et autres navires de mer sur les mescreans au secours de la foy chrestienne duquel navire ledit messire Jeoffroy estoit ordonne capitaine en chief, laquelle carvelle et les biens qui estoient en icelle fut prinse robee et pillée par aucuns robeurs de mer du pais de Catheloigne... ». Naar Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1988, uit de 2de rekening van Martin Cornille, algemeen ontvanger (1445-1448). - De bijzondere rol van 6 groten per pond op de goederen komende uit en gaande naar Katalonië was in 1440 ingesteld geworden. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne à Bruges*, Brugge, 1901, 2 delen. Zie dl I, blz. 40. Stuk van 31 januari 1450 betreffende de afschaffing van deze heffing.

Egypte en Noord-Afrika naar Marseille af en maakte zich daarbij schuldig aan zeeroverij, niet alleen ten nadele van de Moren, maar ook ten koste van de Genuezen en andere christen kooplui<sup>(39)</sup>. In mei en december 1447 stuurde de republiek Genua bij de hertog daarover dan ook klachten in. In augustus 1448 dreigde ze zelfs met represailles en met gevangenneming van Jacquot de Thoisy<sup>(40)</sup>. Weerwraak werd inderdaad genomen, maar dan door Venetianen, die hetzelfde jaar nog of het volgende — we weten het niet juist — de Bourgondische galeien kaapten en beroofden<sup>(41)</sup>. Deze vaartuigen blijken evenwel toch naar de Nederlanden teruggekeerd te zijn, vermits men er naderhand ernstig over nagedacht ze te laten herstellen en te bewapenen om ze voor een nieuwe kruistocht in te zetten<sup>(42)</sup>. In 1454 schonk de hertog een van zijn

(39) « car ledit legat et mondit seigneur de Wavrin alerent a Venise desarmer et les dites galees de mondit seigneur le duc alerent courre toute coste d Egypte et de Syrie ou ilz prinrent pluseurs navires. Et devant Barut (Beyrouth) a ung matin trouverent la gualiache de Souldan... Et de la les dites galees prinrent chemin pour venir desarmer a Marseille et en venant coururent la Barbarie... jusques au gouffre de Tunis ou ilz prinrent pluseurs petis navires... ». WAVRIN-DUPONT, *a.w.*, dl III, blz. 158.

(40) J. D. HINTZEN, *a.w.*, blz. 55, naar N. JORGA, *Notes et Extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle*, Paris, 1902. Troisième série, blz. 232, 239 en 251.

(41) Dit blijkt uit volgend uittreksel uit de hertogelijke rekeningen nopens de onkosten van een certificaat : « A Guillaume Garnier chevalier notaire publique demorant a Dison la somme de deux frans neuf gros que mesdis seigneurs des comptes lui ont tauxe pour ses peines et salaires d avoir fait et rendu tout scelle et expedie de lui et d un autre notaire en la chambre desdits comptes une lettres de vidimus de certaines grandes lettres contenant enqueste valitudine faites a la requeste de noble et religieuse personne frere Guillaume de Morillon de l ordre de Saint Jehan de Jherusalem comment noble homme Jaquot de Thoisy escuier capitaine des galees que mondit seigneur avoit envoiees sur la mer contre les infideles lesquelles galees les Venissiens ont destrouseees pillees et robees comme il appert par lesdites lettres lesquelles par l ordonnance de reverend pere en dieu l evesque de Chalon chief du conseil en l absence de monseigneur le chancelier ont este mises en ladite chambre pour les garder et ledit vidimus bailler audit reverend pere pour le bailler audit frere Guillaume. Et appert par mandement de mesdis seigneurs donne le 22e jour d aoust 1454 cy rendu avec quittance dudit Jaquotin fait au doz dudit mandement. Pour ce 2 francs 9 gros ». Dijon, Archives de la Côte-d'Or, B 1728, f<sup>o</sup> 156. Uittreksel uit de rekening van Jean de Visen, algemeen ontvanger.

(42) « Advertissement touchant les trois galees et la fuste de mon tresredoubte seigneur monseigneur le duc de Bourgogne estans en Flandres et des autres navires que l en veult avoir pour armer par deca pour le voyage de Turquie »

Etat de ce qui nécessaire « pour remettre en estat les 3 galees et la galiotte de monseigneur estant a l Escluze tant pour calfater et rabiller comme pour les armer et mectre a voyle... ». J. FINOT, *Inventaire sommaire des archives départementales du Nord, VIII*, Rijsel, 1895, blz. 295. Ontleding van de stukken uit bundel B 3537 : reeks ontwerpen in verband met de voorgenomen kruistocht, meestal zonder datum. - J. FINOT, *Projet*

galeien, samen met een bedrag van 1.000 « schilden », aan Willem, bastaard van Brabant, ridder van de orde van Sint-Jan van Jerusalem, om er mede op kruistocht te gaan <sup>(43)</sup>.

#### 4. DE TOCHT VAN ANTOON VAN BOURGONDIE

(1464-1465)

Enmaal dat de Honderdjarige Oorlog in 1453 ten einde was, dacht Filips de Goede opnieuw aan een kruistocht tegen de Turken, die dat jaar Constantinopel ingenomen hadden. Zijn raadgevers kwamen met allerlei projecten voor de dag. Waaraan de hertog eerst aandacht wijdde, was aan het bijeenbrengen van de nodige galeien. Te Duinkerke, Nieuwpoort, Sluis en Antwerpen bezat hij sinds 1449 galeihuizen, waar reeds vaartuigen ondergebracht waren <sup>(44)</sup>. In dat jaar werd ook Bertrandon de La Brocquière, die reeds in 1432 op prospectiereis in de Levant uitgestuurd geworden was <sup>(45)</sup>, tot kapitein van de stad Nieuwpoort en van het kasteel aldaar aangesteld. Hij zou deze functie tot 1459 blijven uitoefenen <sup>(46)</sup>.

In 1454, tijdens het fameus feest van de fazant, werd door een hele schaar Bourgondische ridders, waaronder ook Simon de Lalaing, die als de toekomstige bevelhebber van de expeditie doorging, een plechtige eed in verband met de geplande kruistocht afgelegd <sup>(47)</sup>. Samen met Geof-

---

*d'expédition contre les Turcs préparé par les conseillers du duc de Bourgogne, Philippe le Bon (janvier 1457)*, (MEM. SOC. SCIENCES DE LILLE, XXI), Rijsel, 1895, blz. 161-206. Dit artikel bevat een algemeen overzicht van de kruistochtplannen van de hertog van 1441 tot 1464.

- (43) E. VAN BRUYSEL, *Histoire du commerce et de la marine en Belgique*, Brussel, 1861-1865, 3 delen. Dl II, blz. 189, naar een uittreksel uit de rekening van G. Poupet, ontvanger-generaal over het jaar 1454.
- (44) Onder deze vaartuigen vinden we de galei « La Gaillarde » te Duinkerke en de « groote galey » te Nieuwpoort. Zie onze studie « *De Admirals en de eigen marine van de Bourgondische hertogen* », (MEDEDELINGEN VAN DE MARINE ACADEMIE, zelfde nummer als dit).
- (45) CH. SCHEFER, *a.w.* - J. D. HINTZEN, *a.w.*, blz. 23.
- (46) Nieuwpoort, Oud archief, nrs 3543 tot 3553. Nieuwpoortse stadsrekeningen van de jaren 1449 tot 1459. Rubrieken « presentwijnen » en « wedden ».
- (47) Dit blijkt uit de eed van een van de ridders : « veue que se mon tres redoubte seigneur monseigneur le duc de Bourgoingne va ou saint voyage contre le Turcq ou qu il y envoie messire Simon de Lalaing il y yra en personne avec ledit messire Simon et se emploiera a son pooir de acomplir tout ce que par son dit cappitaine lui sera ordonne... ». M. D'ESCOUCHY, *Chronique*, (UITG. G. DU FRESNE DE BEAUCOURT), Parijs, 1863, dl II, blz. 206.



froy de Thoisy, de kapitein van de Bourgondische galeien, hield hij zich de volgende jaren met de voorbereiding van de tocht bezig en dit hield zeer veel in. De projecten, die aan de hertog voorgelegd werden, voorzagen in alles wat betrof de uitrusting, de bemanning, de bewapening en de bevoorrading van de schepen, die ingezet zouden worden. Zelfs met de tiende penning van de admiraal werd rekening gehouden <sup>(48)</sup>. Uiteindelijk werd Antoon van Bourgondië, de Grote Bastaard, zoon van Filips de Goede en ridder van de Orde van het Gulden Vlies, aangeduid als bevelhebber van de voorhoede en Geoffroy de Thoisy als hoofd van twee te Pisa door Florentijnen te bouwen galeien <sup>(49)</sup>. Vóór de afvaart van de voorhoede werden reeds heel wat karvelen samengebracht te Sluis, waar ze onder het toezicht van Simon de Lalaing kwamen te staan <sup>(50)</sup>. Ook Jan van Luxemburg, bastaard van Saint-Pol, die, evenals Simon de Lalaing, Bourgondisch admiraal was, behoorde tot de leidende officieren.

Oorspronkelijk was gepland, dat Antoon van Bourgondië, vergezeld van beide admiraals, met twee galeien en verschillende andere schepen einde april of mei 1464 uit Sluis zou afvaren. De voorhoede vertrok inderdaad op 21 mei, maar zonder Jan van Luxemburg en met Simon de Lalaing als luitenant-generaal naast de Bastaard van Bourgondië <sup>(51)</sup>.

(48) F. FINOT, *Inv. sommaire des arch. dép. du Nord. Chambre des Comptes de Lille*. Acht delen (1863-1906). Dl VIII, blz. 290-297. Ontleding van het dossier B 3537. Allerlei stukken betreffende de voorgenomen kruistocht over de jaren 1447 tot 1464. Zie noot 42 hierboven.

(49) A. GRUNZWEIG, *Correspondance de la filiale de Bruges des Medici*, (COMM. ROYALE D'HISTOIRE), Brussel, 1931, blz. XVIII-XXXV en 107-147, nrs 41, 44 en 45. Brieven van Tommasso Portinari uit het jaar 1464 betreffende de voorbereidingen van Filips de Goede. Ook te Antwerpen liep in 1464 nog een groot schip voor de hertog van stapel. MERTENS EN TORFS, *Geschiedenis van Antwerpen*, Antwerpen, 1845-1853, 8 delen. Dl III, blz. 213, naar de Antwerpse annalen en kronieken.

(50) Rekening van de zorg over 19 karvelen te Sluis van 16 februari tot 15 maart 1464. Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 3537. Zie noot 48 hierboven.

(51) « et fit freter et avitailler douze galees et les armer d environ dix mille combatans... et fut messire Symon de Lalain, seigneur de Montigny, lieutenant general de monsieur le bastard en celle armee ». OL. DE LA MARCHE, *Mémoires (1435-1488)*, éd. Michaux, blz. 507, livre I, chap. XXXVI.

En Italiaans gegeven spreekt van zeven galeien, dertig karvelen, 500 « homini... da arme » en 1000 boogschutters. C. MARINESCO, *Philippe le Bon, duc de Bourgogne, et la croisade. Deuxième partie (1453-1467)*, (BULLETIN DES ETUDES PORTUGAISES), 1949, blz. 1-26. Zie blz. 22, noot 1.

Ze bestond volgens sommige bronnen uit 12 galeien, volgens andere, wat meer waarschijnlijk was, uit vier galeien en tien karvelen <sup>(52)</sup>, met een totale bemanning van zowat 2.000 koppen, waaronder, naast galeiboeven, 330 Gentenaars, een contingent uit Axel en ook een reeks edellieden, die hun sporen wilden verdienen <sup>(53)</sup>. Het smaldeel, in plaats van direct te zeilen naar Marseille, de verzamelplaats, waar de Franse vloot reeds op de Bourgondiërs lag te wachten, ging eerst, op verzoek van de Portugezen, nog even hulp bieden aan Ceuta, dat door de Moren belegerd werd. Deze hulp zou dan ook het enige positieve resultaat van de tocht zijn. Nadien begaf de flottielje zich naar Marseille, waar zij na een hevige storm einde augustus aankwam. Verder zou Antoon van Bourgondië niet geraken. Niet alleen waren de 100.000 gouden «schilden», die de «heymelicke tesor» of de private schatkist van zijn vader hem voorgeschoten had, op, maar bovendien brak er te Marseille een pestepidemie uit, die veel slachtoffers onder de bemanning en de kruisvaarders maakte en ook de twee zoons van Simon de Lalaing, die hun vader vergezelden, wegmaaiden. Tot overmaat van ramp stierf op dat ogenblik paus Pius II, die kruistocht onder zijn hoede genomen had, zodat sommige deelnemers aan de expeditie, waaronder de lieden van Milaan en Venetië, hun galeien terugtrokken <sup>(54)</sup>.

De Grote Bastaard bleef tot begin 1465 te Marseille op nieuwe instructies wachten, gezien zowel de nieuwe paus, Paulus II, als de hertog, hun plannen niet wilden opgeven. Ten slotte dwong de vijandige houding van Lodewijk XI, de Franse koning, Filips de Goede niet alleen thuis te blijven, maar bovendien zijn bastaardzoon terug te roepen, zodat de expeditie zelf opgegeven moest worden. Antoon van Bourgondië was einde februari te Brussel terug. Na de mislukking van de onderneming ging de hertog dan ook tot de liquidatie van zijn schepen over. De Medici's, de bekende bankiers en kooplui uit Firenze, namen de exploitatie van de twee te Pisa gebouwde hertogelijke galeien op zich en

---

(52) CH. DE LA RONCIÈRE, *Histoire de la marine française, II*, Parijs, 1914, blz. 552.

(53) *Dagboek der Gentsche Collatie (1446-1515)*. Uitgave A. Schayes, Gent, 1842, blz. 445-447, waar te lezen staat, dat de Gentenaars naar Venetië trokken.

A. VIAENE, *De laatste kruisvaarders van Vlaanderen : 1464*, (BIEKORF, 62ste JAAR), 1961, blz. 65-70.

(54) *Biographie nationale, dl II (Bauw-Bren)*, Brussel, 1868, kol. 838-842. Artikel «*De Bourgogne*» (*Antoine*). - J. D. HINTZEN, *a.w.*, blz. 163-169, met bijzonderheden over de verdere avonturen van de Gentenaars.

gebruikten ze voor de koopvaardij tussen die haven en Brugge onder Bourgondisch paviljoen <sup>(55)</sup>. Ook de karvelen blijken geliquideerd te zijn geworden <sup>(56)</sup>, evenals de galeihuizen langs de Vlaamse kust <sup>(57)</sup>. Enkele jaren later, in 1467, stierf Filips de Goede.

- 
- (55) A. GRUNZWEIG, *a.w.*, blz. XXI. - FL. EDLER DE ROOVER. *Le voyage de Girolomo Strozzi de Pise à Bruges et retour à bord de la galère bourguignonne « San Giorgio »*, (HAND. SOC. D'EMUL. TE BRUGGE, XCI), 1954, blz. 117-136. Reis van de twee galeien in 1472 en 1473, tijdens dewelke de tweede, de « San Matteo », door de hanzeaten geroofd werd. Dit vaartuig vervoerde, naast een rijke lading, ook het schilderij van Hans Memling « het Laatste Oordeel », een drieluik.
- (56) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne à Bruges*, Brugge, 1901, dl I, blz. 87. Stuk van 15 febr. 1466, betreffende het karveel de « San Salvador », dat aan Antoon van Bourgondië toebehoorde, maar door de hertog verkocht geworden was en daarna terug vrijgegeven.
- (57) Van het galeihuis te Nieuwpoort is er sprake in de Nieuwpoortse stadsrekeningen van 1450, 1458, 1460, 1461 en 1463 en daarna niet meer. Het gebouw werd dus na 1464 niet meer onderhouden en werd waarschijnlijk afgebroken. Nieuwpoort, Oud archief, nrs 3544, 3552, 3554 en 3555. Stadsrekeningen van eerstgenoemde vier jaren. Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer, nr 36.766. Nieuwpoortse stadsrekening van 1463 (ontbreekt te Nieuwpoort). Telkens onder de rubriek « dachwerken ».

## BIJLAGE 1

22 oktober 1440

Certificaat, waardoor Bartholomeus de Vooght, raadsheer van Filips de Goede, bevestigt, dat Godschalk de Muelnaere en Pieter van Penage, de oude, burgers van Sluis, die respectievelijk de grote mast en de twee andere masten van de grote « nave » van de hertog geleverd hadden, voor hem verklaard hebben daarvoor door de hertogelijke commissaris, langs de ontvanger-generaal van Vlaanderen en Artezië, betaald te zijn geworden.

Brussel, Alg. Rijksarchief. Fonds « Acquits de Lille », nr 961 bis (karton 955-964). Omslag « Expéditions navales ». Origineel met fragment van een zegel in rode was.

Je Berthelmi le Vooght conseiller de monseigneur le duc de Bourgoingne de Brabant de Flandres etc. Certifie en tesmoignant par ces presentes a tous ceulx qui il appartendra que au jour duy pardevant moy sont venuz et comparus en leurs propres personnes Pierre de Penage l aïsne et Godscalc de Muelnaere bourgeois demourans en la ville de Lescluse lesquelz et chacun d eulx ont confesse avoir eu et receu de Guilleme Tenin commis a tenir le compte des ouvraiges et autres choses necessaires pour la grant nave que mondit seigneur a nagaires fait faire en son pays de Brabant par les mains de Gautier Poulain receveur general de Flandres et d Artois les sommes qui sensievent. Cest assavoir ledit Pierre quarante sept livres de groz monnoie de Flandres pour lachat de deux mastz a lui achetez par ma dame la duchesse de Bourgoingne et ledit Godscalc cinquante deux livres groz dite monnoie pour l achat d une grant mast a lui achetez par madite dame pour icelles mastz employer a ladite nave presentement admenez en son port a Lescluse. Lesqueles deux sommes montans ensemble a la somme de quatre vings dix neuf livres de groz dite monnoie les dessusnommez Pierre et Godscalc se sont tenus et tiendront pour biens contens et paieez et en ont quitte et quitteront mondit seigneur le duc lesdits Guilleme Tenin et Gautier Poulain son receveur general de Flandres avec tous autres a qui quicttance en peut ou doit appartenir. Tesmoing mes scel et saing manuel le 22me jour d octobre lan mil quatrezens et quarante.

(get.) B. de Vooght

## BIJLAGE 2

Sluis, 25 maart 1441 (n.s.)

Mandement van hertog Filips de Goede met het bevel aan de secretaris en audiencier van zijn kanselarij aan Geoffroy de Thoisy en Jehan Lodyc de nodige commissiebrieven, betreffende hun aanstelling, respectievelijk tot kapitein van de grote « nave » en rekenplichtige van dit schip en andere vaartuigen op expeditie naar Rhodos, uit te reiken.

Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer van Rijsel, Charters van de Audiencie (Inventaris H. Nelis), zegels van de Audiencie, nr 134. Origineel op perkament.

Maistre Thomas Bonnesseau notre secretaire et audienchier de notre chancellerie bailliez et delivrez a notre ame feal escuier et panetier et par nous commis capitaine de notre grant nave et armee que envoyons presentement en Rodes Joffroy de Thoisy noz lettres patentes en double queuste par lesquelles lui commettons l office de capitaine dessusdit ensamble bailliez semblablement a Jehan Lodiic par nous commis notre receveur des deniers qui lui sont delivre de par nous pour la conduite de la despense d icelle armee noz autres lettres patentes par lesquelles lui commettons notre dite office de receveur aussy en double queue montant ensamble le droit de noz lettres des dessus nommez cinq livres deux solz de 40 gros que leur avons de notre grace especial donne et quitte. Sy voulons que d iceulx ne prenez aucun droit de notredit scel vous en demontez deschargez partout ou il appartendra.

Esript en notre ville de l Escluse le 25e jour de mars 1400 et quarante.

(get.) Philippe

### BIJLAGE 3

14 juli 1441

Kwijtschrift, waardoor Geoffroy de Thoisy, bevelhebber van de hertogelijke schepen, op weg naar Rhodos, verklaart, door de bemiddeling van Jehan Lodyc, hertogelijk rekenplichtige, op 6 juli, bij zijn aankomst in de haven van Ceuta op Portugees gebied, in totaal een bedrag van 2.288 Portugese « realz » of 19 « saluz » gouden munt en 8 « realz » voor gedane uitgaven ontvangen te hebben.

Brussel. Alg. Rijksarchief. Fonds « Acquits de Lille », nr 961 bis (karton 955-964). Omslag « Expéditions navales ». Origineel. Zonder zegel.

Je Joffroy de Thoisy escuer pannetier de monseigneur le duc de Bourgoingne et de Brabant et capitaine du navire et armee que mondit seigneur envoie presentement en Rodos en ayde et secours de la sainte chrestienete. Certiffie a tous qu il appartendra que par l ordonnance et commandement mondit seigneur Jehan Lodyc receveur des deniers que mondit seigneur lui fait delivrer comptant pour la conduite et tenant le compte de la despense ordinaire et extraordinaire d icellui navire a paie et delivre comptant le 6me jour de juillet darainement passe quant icellui navire arriva ou port de la cyte de Seyte en Portingal la somme de deux mille deux cens quatre vins et huit realz monnoie de Portingal qui valent au pris de 120 d iceulx realz pour ung salut dor la somme de dixneuf saluz dor huit realz. C est assavoir pour ung tonnel de vin vermeil qu il a prins et achatte pour la provision dudit navire 850 realz monnoie dite. Item pour une bote d aultre vin vermeil semblablement paie et (a)chatte pour ladite provision 503 realz monnoie comme dessus. Item pour encoire avoir achatte et paie ung aultre tonnel de vin blanc pour la provision d icellui navire pour ce 900 realz monnoie dite. Et pour avoir fait laver et nettoyer les nappes et tonailles dudit navire 35 realz montant ensamble lesdites parties 2.288 realz dite monnoie de Portingal qui valent audit pris lesdits 19 saluz dor 8 realz. Tesmoing mon saing manuel cy mis le 14me jour de juillet mil 400 quarante ang.

(get.) Joffroy de Toisy

## BIJLAGE 4

Brussel, 27 februari 1444

Brief van Filips de Goede gericht tot Mathieu Ris, koopman te Avignon, met het verzoek 1.600 gouden dukaten uit te keren aan Geoffroy de Thoisy, ten einde laatstgenoemde in staat te stellen de hertogelijke galeien van de nodige bemanning van galeiboeven te voorzien.

Brussel, Alg. Rijksarchief, Fonds « Acquits de Lille, nr 961 bis (karton 955-964). Omslag « Expéditions navales ». Origineel.

Le duc de Bourgoingne de Brabant et de Limbourg comte de Flandre d Artois de Bourgoingne de Haynnau de Hollande de Zeelande et de Namur.

Treschier et bien ame. Par le rapport de pluseurs noz serviteurs que avons euz pardela avons sceu le bon vouloir et bonne affection que avez envers nous et les plaisirs et courtoisies que en noz affaires et es leurs leur avez faiz pour honneur et contemplacion de nous dont vous avons sceu et savons bon gre et vous en mercyons bien chierement. Et pour ce que envoyons presentement pardela notre ame et feal escuier conseiller et chambellan Joffroy de Thoisy seigneur de Mimeours auquel avons chargie de armer certain nombre de noz galees et autres noz navires que presentement envoyons ou service de notre seigneur et de la foy catholique alencontre des infideles et mescreans. Et que pour pourfurnir la cheorme de nosdites galees lui avons acorde de delivrer certains nombre de contenas <sup>(1)</sup> de gens pour voguer et aussi pour armer en icelles noz galles et que ne savons quel nombre de gens nous pourrons recouvrer que a ce soient propice et ydoines vous prions et requerons tresacertes et a cueur que audit Joffroy veuillez tantost ces presentes veues bailler et delivrer jusques a la somme de seize cens ducas d or ou au dessoubz celle somme que pour pourfurnir ledit cheorme mestier lui sera et dont il vous requerra. Et par rapportant ces presentes avec certificacion souffisant d icellui Joffroy par laquelle il confesse avoir de vous receuz ladite somme de 1600 ducas ou aultre somme audessoubz telle que bailliee lui aurez vous ferons tentost et sans delay rendre et restituer en notre ville de Bruges icelle somme de 1600 ducas ou ce que ou dessoubz jelle bailliee lui aurez a la fin dessus dit et en ce n aura difficulte ne delay aucuns. Si ne nous vuellez de ce estoudrer <sup>(2)</sup>. Treschier et bien ame notre seigneur soit garde de vous.

Esript en notre ville de Brouxelles le 27e jour de fevrier lan 1400 quarante trois.

(get.) Philippe de Bourgoingne

(op de rug) A notre tres chier et bien ame Mathieu Ris bourgeois et marchand d Avignon

(1) Onduidelijke term.

(2) Idem.

## BIJLAGE 5

Brugge, 26 december 1480

Mandement van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië gericht tot de leden van hun rekenkamer te Rijsel met het bevel aan Fastre Holet, als vergoeding voor diens diensten als rekenplichtige van de grote «nave» tijdens de periode 1441-1452, een bedrag van 800 pond van 40 groten elk, Vlaamse munt, uit te keren.

Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, karton 113, stuk nr 44. Origineel op perkament met fragment van zegel in rood was.

Maximilian et Marie par la grace de Dieu ducz d Ostrice de Bourgoingne de Lothier de Brabant de Lembourg de Lucembourg et de Ghelres contes de Flandres d Artois de Bourgoingne palatins de Haynnau de Hollande de Zeelande de Namur et de Zutphen marquis du Saint Empire seigneurs de Frize de Salms et de Malines. A noz amez et feaulz les commiz sur le fait de noz demainne et finances salut et dilection.

De la part de notre bien ame Fastre Hollet contreroleur de la despense ordinaire de l ostel de nous duc nous a este expose. Comment ou temps de sa jeunesse il fut commis et ordonne par feu notre tres chier seigneur et ayeul que Dieu absoule pour avoir la charge et conduite de la despence de la grant nave et karacque que notredit feu seigneur et ayeul envoya en Rhodes l an quarante ung pour secourir et aidier le grant maistre et la religion de l ospital Saint Jehan de Jeherusalem audit Rodes a l encontre du souldan qui lors avoit propose de les assieger et ailleurs pour la deffense et secours de notre foy chrestienne a l encontre des infideles dont et de la recepte et despense des voyaiges faiz en la dicte nave il a des longtemps baillie oultre ses comptes en la chambre de noz comptes a Lille. Par lesquelz ses comptes il demande ses gaiges de cleric et escrivain en ladicte nave.

Depuis le 8e jour de may ou dit an mil 441 que ladite nave partit de notre port de l Ecluse. Jusques au 22e de decembre anno 46 que par l ordonnance de feu messire Joffroy de Thoisy lors cappitaine de ladite nave et autres gentilz hommes il partit d icelle nave pour venir devers notredit seigneur et ayeul ou sont comprins environ cinq ans sept mois demy dont il demande pour sesdites gaiges au pris de soixante ducatz par an trois cens trente sept ducatz demy.

Item pour le voyaige par lui fait depuis ledit 22e jour de decembre qu il partit de ladicte nave pour venir devers notredit feu seigneur et ayeul. Jusques au 7e jour d aoust anno 48 que lors il arriva de son retour en ladicte nave lors estans au port de Constantinoble ou sont 19 mois demy qui au pris d ung franc par jour montent a 555 francs de trentedeux gros de notre monnoie de Flandres le franc.

Item pour le temps que depuis son dit retour de devers notre dit feu seigneur et ayeul il demoura en ladicte nave qui font depuis ledit 7e jour d aoust anno 48. Jusques au 25e d aoust anno 49 ou sont unze mois et demy qui audit pris de soixante ducatz par an font 57 ducatz demy.



Item ledit Fastre fut renvoye de ladite nave ledit 25e jour d'août anno 49 devers notre dit feu seigneur et ayeul et arriva devers lui le 10e jour de janvier ensuyant ou sont environ quatre mois demy qui auidit pris d'ung franc par jour montent a cent vings dixneuf frans dudit pris.

Et se dit ledit Fastre qu'il demoura pardevers notredit feu seigneur et ayeul et par son ordonnance depuis ledit 10e jour de janvier anno 49 jusques en la fin de janvier anno 51. Et ce pour entendre et besoingner avec feuz messire Symon de Lalaing et Pietre Bladelin ou compte de feu Olivier Maruffle touchant le fait de ladicte nave ou sont environ 23 mois demy qui au pris de huit solz par jour montent a la somme de trois cens cinquante sept frans demy.

Toutes lesquelles parties montent en prenant le ducat pour 25 solz seulement a la somme de seize cens soixante sept frans demy dudit pris de trente deux gros de notre monnoie de Flandres le franc.

Et combien que des longtemps et du vivant de notredit feu seigneur et ayeul assavoir depuis l'an 62 ledit Fastre Hollet exposant ait poursuy et fait poursuyr les gens de la dite chambre de noz comptes en leur requerant qu'ilz voulsissent passer et allouer en la despense de sesdits comptes sesdits gaiges salaires journees et vacacions selon que dessus conte. Et ce fait qu'ilz entendissent a la closture et finale conclusion d'iceulz ses comptes. Toutesvoyes il n'en a jamais peue avoir aucune fin et tellement que ledit temps que feu notre tres chier seigneur et pere que Dieu aboille la occupe en plusieurs manieres tant en la conduyte des ouvraiges de notre chastel de Gorchem comme autrement et depuis son trespas. Il a pour nous semblablement este occupe pour noz besoignes et affaires. Son fait est demoure en cest estat jusques a present. Ce qui pourroit estre cause de la totale desercion de lui et de ses heritiers. En nous suppliant tres humblement que en ayant regart aux dangiers et inconveniens par lui euz oudit voyaige ouquel il a employe tout son jeune eaige. Il nous plaise faire passer et allouer en la despense de sesdits comptes ladite somme de 1667 francs dites. Et sur ce lui pourveoir de notre grace.

Pour ce est il que nous ces choses considerees et sur le tout eu l'avis desdits gens de noz comptes a Lille. Lesquels nous ont presentement envoye le double de certaines lettres qui japieca furent par eulx escriptes aux gens de grant conseil de notredit feu seigneur et ayeul. Par lesquelles lettres appert que ledit Fastre a convenu et appointie que pour toutes les choses dessusdites il aura la somme de huit cens livres au pris de quarante gros de notredit monnoie de Flandres la livre.

Eu aussi sur ce(eu) l'avis de notre tres cher et feal chevalier et chancelier le seigneur de Champvans et des autres gens de notre grant conseil etans lez nous en le court (1). Avons convenu accorde et appointie avec le dessusdit Fastre Hollet que pour toutes les journees gaiges salaires et vacacions dessus mencionnes il aura et prendra ladite somme de huit cens livres tant seulement.

Cy vous mandons et commandons que vous consentez allouer en la despense desdits comptes et rabatre des deniers de ladite recepte dudit Fastre Hollet ladicte somme de huit cens livres desdits pris et monnoie. Et nous par ces mes-

---

(1) en le court : onduidelijke afkorting.

mes presentes mandons ausdits gens de ladite chambre de noz comptes que en rapportant avec cedités presentes quictances dudit Fastre Hollet de ladite somme de 800 lb. dudit pris moyennant laquelle il nous quictera entierement de tout ce qu'il nous pourroit jamais demander ou quereler a cause desdits gaiges salaires journees vacacions et autres choses dessusdits. Ilz passent et allouent en ladite despense des comptes et rabatent des deniers de la recepte d'icellui Fastre Hollet l'avantdite somme de 800 lb. desdits pris et monnoie sans aucune difficulte. Car ainsi nous plaist il non obstant quelzconques ordonnances restrictions mandemens ou defenses a ce contraires.

Donne en notre ville de Bruges le 26me jour de decembre 1 an de grace mil 400 quatrevingts.

Par monsieur le duc vous le conte de Chimay premier chambellan Pierre Lanchals et autres presens

(get.) Max.

(Rugnota :) Les gens commiz sur le fait des demainne et finances de monsieur le duc d'Ostrice de Bourgoingne etc. Consentent et sont d'acort que le contenu au blanc de ces presentes soit fait et accomply tout ainsi et par la forme et maniere que mondit seigneur le duc et madame la duchesse sa compaigne le veullent et mandent estre fait icelles. Escript soubz le seing manuel de lui de nous le 28 jour de decembre 1 an mil 400 quatrevingts.

(get.) Gondenal (?)

(get. gans onderaan) Fastre Hollet

*Ter verklaring*

De dukaat werd berekend aan 25 « solz » of 50 groten, de frank aan 16 « solz » of 32 groten.

De optelling geeft dus :

in dukaten :

337,5 dukaten

57,5 dukaten

---

Totaal : 395 dukaten of 617 franken, 6 groten

in franken :

555 franken (één maand te weinig berekend)

139 franken

357,5 franken

---

Totaal : 1051,5 franken

Algemeen totaal : 617 franken + 1051,5 franken = 1668,5 franken (volgens de rekening slechts 1667,5 franken).